

مخاطب‌شناسی ضرورت پاسخ به شبهه دینی است

در گفتگوهای خبرگزاری مهر با مسئولان در مورد شبهه دینی و بهترین رویکرد به آن، جدی گرفتن آموزش اعتقادات و رفع خلأهای فکری مورد تأکید قرار گرفته و یادآوری شد: ارتباط مستمر، شناخت مخاطب، تخصص لازم برای پاسخگویی به شبهه و یا درمان این بیماری ضروری است. کم‌کاری در زمینه آموزش اعتقادات/ بسیاری از شبهات پایه دینی ندارند

...

در گفتگوهای خبرگزاری مهر با مسئولان در مورد شبهه دینی و بهترین رویکرد به آن، جدی گرفتن آموزش اعتقادات و رفع خلأهای فکری مورد تأکید قرار گرفته و یادآوری شد: ارتباط مستمر، شناخت مخاطب، تخصص لازم برای پاسخگویی به شبهه و یا درمان این بیماری ضروری است.

کم‌کاری در زمینه آموزش اعتقادات/ بسیاری از شبهات پایه دینی ندارند

حسین سعدآبادی عضو گروه پاسخ به شبهات دینی پژوهشکده باقرالعلوم (ع) در رابطه با تفاوت سؤال و شبهه اظهار داشت: وقتی فردی با موضوعی دینی مواجه می‌شود و به قصد رسیدن به جواب صحیح آن را مطرح می‌کند یک سؤال را مطرح کرده است؛ اما شبهه دارای پیچیدگی‌هایی است که به راحتی و با نگاه سطحی نمی‌توان آن را حل کرد و معمولاً با رویکرد انتقادی مطرح می‌شود و البته غالباً شبهه گر دنبال جواب نیست. از همین رو محصول شبهه، ایجاد شک و تردید در آموزه‌های دینی فرد و جامعه است.

وی افزود: مهمترین عامل ایجاد شبهه در اذهان افراد عدم اطلاع دقیق و صحیح از آموزه‌های دینی است. اگر متولیان امر نتوانند آموزه‌های دینی و اعتقادی را مستدل و با بیان روشن به جوانان انتقال دهند، طبیعی است در ذهن پویا و جستجوگر جوان، شبهه یا شبهاتی شکل بگیرد. به نظر بنده نهادهای مسئول آن طور که شایسته بوده در زمینه مسائل اعتقادی کار نکرده‌اند.

سعدآبادی با تأکید بر اینکه نمی‌توان نقش دشمن را در زمینه گسترش شبهات نادیده گرفت یادآور شد: از زمانی که دین اسلام ظهور کرد، دشمنان انواع شبهات را بیان کردند. طبیعی است آموزه‌ها و ارزش‌های اسلامی با منافع عده‌ای در تضاد بوده و هست از این رو بسیاری از مشرکان و همچنین مخالفان حقیقت و نورانیت، از صدر اسلام تا کنون اقدام به شبهه‌پراکنی و تخریب اذهان افراد درباره اسلام کرده‌اند. آنها اسلام را تهدیدی برای منافع خود دیده و با دامن زدن به شبهات و تقویت آنها به نوعی در مقابل گسترش روز افزون اسلام ایستاده‌اند.

وی افزود: یکی دیگر از عوامل بروز شبهات را ذهن آزاداندیش و پویای نوجوان و جوان می‌توان دانست. این قشر از جامعه گاهی با موضوعات گوناگون و به ظاهر متناقض روبرو می‌شوند و در گام اول سؤال یا سؤالاتی در ذهن آنها شکل می‌گیرد اما از آنجا که تخصص لازم در زمینه مباحث دقیق و تخصصی را ندارند دچار شبهه می‌شوند. برای مثال جوان از طرفی مباحث حقوق بشر مبالغه آمیز غرب را مشاهده می‌کند و از طرف دیگر با نگاه سطحی و غیر تخصص خود به آموزه‌های اسلامی دچار شبهات عدیده‌ای می‌شود. لذا از این بخش از شبهات نیز نباید غفلت کرد.

عضو گروه پاسخ به شبهات دینی پژوهشکده باقرالعلوم گفت: الزاماً چنین نیست که هر شبهه‌ای مطرح می‌شود پایه دینی داشته باشد، بسیاری از شبهات پایه الحادی دارند و از ناحیه کسانی صادر می‌شود که تعلقات مذهبی ندارند. همانطور که بت پرستان صدر اسلام نه بخاطر روشن‌گری و حق طلبی بلکه با انگیزه مقابله با حرکت نورانی اسلام، پیامبر را ساحر توصیف کردند و تهمت‌های ناروا زدند، آنها با استفاده از زر و زور و تزویر و همچنین با استفاده از رسانه‌های قدرتمند آن زمان مثل شعر خوانی و... به شبهه‌پراکنی پرداختند. ادامه این جریان الحادی در شرایط امروز نیز در قالب رسانه‌های سایبری و ماهواره‌ای به صورت گسترده اقدام به شبهه‌پراکنی و تخریب اذهان نسبت به دین مبین اسلام می‌کنند.

وی با اشاره به اینکه باید در پاسخگویی به شبهات همه جانبه وارد شویم گفت: نمی‌توان گفت که این امر تنها وظیفه حوزه علمیه، دولت یا ارشاد است، بحث پاسخ به شبهات دینی یک بحث برای همه است که باید به صورت همه جانبه انجام شود. قرآن در آیه 257 سوره بقره دو فضای مختلف را ترسیم می‌کند، یک طرف فضای نورانیت است که سرپرستی آن با الله است و یک طرف فضای ظلمات است که سرپرستی آن با طاغوت یا شیطان است. در عالم این دو جبهه به وضوح مشاهده می‌شود. طاغوت یا شیطان به عنوان سرپرست حوزه ظلمات با استفاده از تمام ابزارها و راه‌ها برای گسترده کردن تاریکی و مقابله با حق استفاده می‌شوند. در مقابل ما نیز به عنوان طرفداران جبهه حق باید با تمام قوا از همه ظرفیت‌ها و امکانات در جهت توسعه حق و حقیقت استفاده کنیم.

وی در ادامه اضافه کرد: تنها بزرگسالان در معرض شبهات قرار ندارند، بلکه کودکان کم سن و سال نیز ممکن است هر آن در معرض شبهه قرار بگیرند. از همین رو شبهه مختص به یک قشر اجتماعی نیست. در این فضا همه مسئول هستند، از روحانیت و حوزه علمیه گرفته تا دولتمردانی که پستهای ذریبط را دارند تا خانواده ها، همه و همه باید در این عرصه هوشیار و کوشا باشند.

حسین سعدآبادی درباره بهترین شیوه پاسخ گویی به شبهات دینی اظهار داشت: در گام اول باید با تمام توان آموزه های صحیح دین را مستدل و روشن به کودکان، نوجوان و جوانان و سایر اقشار ارائه دهیم. درگام دوم باید منشأ شبهات شناسایی شود. چرا که بسیاری از این شبهات از منشأ سازمانی سرچشمه می گیرند. لذا باید با افراد و مراکزی که نه به قصد روشنگری و رسیدن به پاسخ صحیح بلکه صرفاً برای تخریب اعتقادات مردم فعالیت می کنند به نحو مقتضی برخورد شود. از همین رو برای پاسخ به سؤالات هم باید برخورد علمی و فرهنگی صورت بگیرد و هم باید از تحرکات سازمان یافته دشمن غافل نشده و مسئولین مربوطه با آنها به نحو مناسب برخورد کنند.

وی فراهم کردن بستری که براساس آن شبهات دینی ایجاد نشود را یک بحث بسیارآرمان گرایانه توصیف کرد و اظهار داشت: باید بستری فراهم کنیم که فضای ایجاد شبهه به حداقل برسد تا کودکان و نوجوانان براساس خلأهای فکری در دام شبهات قرار نگیرند و در مرحله بعد فضایی را فراهم کنیم که پس از ایجاد شبهه فرد در اسرع وقت به پاسخ خود دست یابد.

سعدآبادی با نقل قول از شهید مطهری که اعتقاد داشت شک گذرگاه خوبی است اما توقفگاه خوبی نیست گفت: نباید بگذاریم که فرزندان و حتی بزرگسالان در شک و شبهات خود باقی بمانند، باید فضایی فراهم شود تا آنها در سریعترین زمان ممکن به پاسخ ها روشن و عالمانه دست یابند.

وی تأکید کرد یکی از روش های مقابله با شبهات این است که تمام دستگاههایی که می توانند در زمینه پاسخ به شبهات کار کنند باید به سمتی حرکت کنند که بسیاری از شبهات قابل پیش بینی را پیش از مطرح شدن پاسخ دهند و با اقدامات پیش دستانه شبهات احتمالی افراد را حل کنند.

ایجاد شبهه بیماری است که به درمان نیاز دارد

آیت الله دکتر مهدی هادوی تهرانی رئیس مؤسسه رواق حکمت در رابطه با تفاوت میان شبهه و سؤال دینی اظهار داشت: سؤال ممکن است برای هرکس مطرح شود، مطلبی برای وی مبهم باشد و نسبت به آن سؤالی داشته باشد، سؤال نشان از عدم اطلاع شخص دارد و این امر در تمام امور طبیعی است و امکان سؤال وجود دارد. در حوزه دین نیز چون سایر حوزه ها سؤال دارای زمینه است و حتی تأکید شده وقتی چیزی نمی دانید از کسانی که می دانند سؤال کنید " فسلوا اهل الذکر ان کنتم لا تعلمون " اما شبهه نوعی پوشاندن واقعیت است، وقتی یک حقیقت دینی توسط دستهایی پوشانده می شود در ذهن افراد به سادگی شبهه ایجاد می شود.

وی افزود: منشأ شبهات نوعی انگیزه های غیر الهی است اما هرکس که شبهه دارد الزاماً انگیزه غیرالهی ندارد؛ بلکه پیدایش شبهه توسط دستهای شیطانی صورت می گیرد و حتی ممکن است انسانهای مؤمن نیز می توانند دچار شبهه شوند اما عوامل پیدایش شبهه عوامل سالمی نیستند و برای مخدوش شدن ذهن مخاطب مطرح می شود.

آیت الله هادوی تهرانی گفت: پس از آن که شبهه در ذهن شخص ولو به علل و عوامل شیطانی که دیگران داشته اند شکل گرفت باید به این شبهه پاسخ داده شود و این بیماری که برای شخص به وجود آمده به شکل مناسبی درمان پیدا کند. باید توجه داشت درحالی که سؤال به صورت طبیعی یک بیماری نیست و حتی در جایی که انسان نمی داند به سؤال کردن تشویق شده، شبهه نوعی بیماری است که ممکن است افراد متدین نیز گرفتار این بیماری شوند، بیماری که نیاز به درمان دارد و درمان شبهه مثل پاسخ به سؤال وظیفه کسانی است که تخصص کافی داشته باشند تا بتوانند پاسخ سؤال را به درستی ارائه کنند و شبهه را به درستی درمان کنند.

وی در رابطه با بهترین شیوه پاسخگویی به شبهات اظهار داشت: برای پاسخ گویی به شبهه نمی توان شیوه عمومی معرفی کرد، آنچه لازم است این است که شخص متخصص به درمان یک شبهه بپردازد، اگر فرد تخصص کافی در حوزه دین نداشته باشد و مخاطب را به درستی نشناسد و از عوامل پیدایش شبهه اطلاعی نداشته باشد نمی تواند فرآیند درمان را به درستی انجام دهد. این فرد همچنین باید به ابعاد مختلف مباحث اسلامی مسلط باشد و بتواند با اطلاع درستی که از منشأ شبهه دارد و با فهم درست صاحب شبهه به درمان درست شبهه بپردازد و درمان مناسبی به شخص عرضه کند. در رابطه با سؤال هم به همین منوال است. کسی که اقدام به پاسخ سؤال می کند باید صاحب تخصص باشد.

وی اضافه کرد: جلوگیری از شبهات مثل جلوگیری از بیماریها است، می توان تلاش کرد فضای جامعه را از آلودگی ها پاک کرد تا میزان ابتلا به شبهه کاهش پیدا کند اما نمی توانیم به طور کلی از بروز شبهه جلوگیری کنیم چرا که عوامل پیدایش شبهه یا عوامل به تعبیر دیگر عوامل بیماری را در جامعه وجود دارد؛ اما برای کاهش شبهات نوعی اقدامات بهداشت فکری و روانی در جامعه انجام می دهیم که یکی از آنها آموزش صحیح مطالب دینی در مدارس، راهنمایی و دبیرستانی و دوره های متعارف آموزشی است. اگر توسط اشخاص مناسب با زبان متناسب برای کودک، نوجوان و جوان عرضه شود بخشی از معضلات فکری جامعه ایجاد نمی شود.

آیت الله هادوی تهرانی تأکید کرد: رسانه ها، صدا و سیما، نشریات و مجلات باید با ارائه مطالب دقیق برگرفته از دانش متخصصان بتوانند به صورت صحیح مطالب را دائماً در اختیار فضای فرهنگی جامعه قرار دهند و جامعه را به نحو عمومی درمقابل شبهات واکسینه کنند.

رئیس مؤسسه رواق حکمت گفت: هر قدر هم تلاش کنیم می توان دامنه شبهه را محدود تر کرد، تعداد کسانی که مبتلا به آن می شوند را کاهش داد اما نمی توان به طور کلی آن را ریشه کن کرد. باید توجه داشت نباید وقتی کسی با شبهه ای مواجه می شود با او برخورد زننده و تند داشته باشیم. درست مثل کسی که مبتلا به بیماری است و نمی تواند برخی کارهای فرد سالم انجام می دهد. با چنین فردی باید مثل یک طبیب دلسوز رفتار کنیم تا این مشکل و بیماری خود را حل کنند.

وی با اشاره به اینکه ارتباط عاطفی همچنان که در یک درمان پزشکی مؤثر است گفت: در مسائل مربوط به مباحث عقیدتی ارتباط عاطفی مؤثرتر است. وقتی ارتباط عاطفی با کسی که شبهه دارد قوی باشد، زمینه ای برای درمان شبهه و رفع آن فراهم می کند.

وی همچنین گفت: یکی از مجموعه های پاسخگویی به سؤالات و شبهات مجموعه اسلام کوئست است که در حال حاضر با 16 زبان و بیش از 15 هزار پاسخ، به سؤالات پاسخ می دهد و قرار است تا یک ماه آینده فرم جدید آن آپلود شود و سه زبان جدید به این مجموعه افزوده شود. این سایت در حال حاضر به عنوان مرجع پاسخ گویی در حوزه مباحث شیعی و اسلامی در صدر مراکز پاسخگویی مطرح است.

راهکارهای استفاده مثبت از شبهات دینی/ پاسخ اقناعی عامل خنثی کردن شبهات

دکتر حسین قشقایی رئیس پژوهشکده باقرالعلوم در تشریح اهداف شبهه اظهار داشت: شبهات با هدف تأثیرگذاری بر باور مخاطب و همچنین تغییر رفتارهای مخاطب مطابق با عقاید شبهه افکن ایجاد می شوند و با اشکالات علمی تفاوت دارند. مطرح کردن شبهه برای اثرگذاری بر باورهای مخاطب است که می خواهد مسائلی را مطرح کند که اعتقادات فرد با مشکل رو به رو شود، اما مطرح کردن اشکالات دینی با هدف ارتقای آگاهی و دریافت پاسخی اقناع کننده است.

رئیس پژوهشکده باقرالعلوم در رابطه با علل و عوامل بروز شبهات دینی در اذهان افراد اظهار داشت: در مباحث دینی به ویژه در جامعه ما بسیاری از رفتارها و به ویژه فرهنگ حاکم بر جامعه بر پایه آموزه های دینی شکل گرفته است، اگر بخواهیم جامعه را از روندی که براساس آموزه های دینی دارد تغییر داده و به سمتی که مطلوب خود است تغییر دهیم باید کاری کنیم که افراد باورهایشان خدشه دار شود و در پی آن رفتارهایشان نیز تغییر کند، این تغییر رفتار فردی، تغییر رفتار جامعه را نیز در پی خواهد داشت.

وی اضافه کرد: یکی از راههای بسیار کار آمد که در عمل ثابت شده و شبهه افکنها دنبال می کنند این است که در اعتقادات افراد به ویژه اعتقادات زیربنایی که پایه و مبنای اعتقادات دیگر است، شبهه ایجاد کنند، در نتیجه اعتقاد شخص به آن باور دینی ضعیف می شود و پیامد آن رفتارهایی که از آن باور نشأت گرفته تغییر می کند و این رفتارها فرهنگ را تغییر می دهد که این امر در برخی اقشار جامعه مشاهده می شد.

قشقایی یادآور شد: چه بسا افراد پس از ایجاد این شبهات پاسخ آن را پیگیری نکنند و در نهایت به خروج از دین منتهی می شود.

وی در رابطه با بهترین شیوه پاسخگویی به افرادی که شبهه برای آنها مطرح شده گفت: باید عظمت شبهه را از ذهن افراد خارج کرد، آن را عادی جلوه داد و فضایی فراهم کرد که آنها به سادگی و راحتی شبهات خود را مطرح کنند. مسئله مهم اینجاست که ممکن است طرف منفی شبهه موجب ضعف اعتقادی افراد باشد اما وجه مثبت آن این است که اگر پاسخ اقناعی دریافت کند به تقویت باورهای دینی وی منتهی می شود.

دکتر حسین قشقایی برای پاسخ دادن به شبهات جوانان و نوجوانان گفت: برای این گروه سنی باید حالت مشاوره ای در نظر گرفته شود و برای آنها به خوبی تبیین کرد که منشأ این شبهه چیست تا به پاسخ خود برسد. از این رو بهره گیری از جنبه های علمی توصیه می شود اما پاسخها نباید تنها علمی باشند. باید پایه های اعتقادی و باورهای دینی را برای جوانان به گونه ای تبیین کرد که پاسخها

براساس فطرت آنها بوده و باورهای دینی برایشان برهانی و اقناعی شود در چنین حالتی، شبهات تأثیرگذار نخواهند شد.

هشدار در مورد نحوه پاسخگویی به پرسشهای دینی

دکتر عماد افروغ پژوهشگر و استاد جامعه شناسی در رابطه با شبهه دینی با تأکید براینکه تمام پرسشهایی که در برابر دین قرار می گیرد، با هرانگیزه ای که مطرح شده اند باید پاسخ خود را دریافت کنند گفت: بهترین شیوه مواجهه با سؤال دینی این است که پاسخی مستدل، معقول و مستند دریافت کند.

وی افزود: ممکن است برخی پرسشهایی را در قالب شبهه تلقی کنند و به دسته از پرسشهایی که با نیت تخریب مطرح می شوند به جای پرسش، عنوان شبهه می دهند، اما من اعتقاد دارم بهتر است همه آنها را پرسش تلقی کنیم، چرا که ما در مقامی نیستیم که نیت خوانی کنیم.

افروغ تأکید کرد: هرچه می توانیم باید بیشتر به سمت پاسخ اقناعی برویم و پرسشها را به به شبهه انگیز و غیر شبهه انگیز تقسیم بندی نکنیم. بهتر است از دسته بندیهای دیگری استفاده کنیم، سؤالات را می توان به دسته های عمیق، فلسفی، کلامی، سیاسی، اقتصادی و فرهنگی تقسیم کرد.

این استاد جامعه شناسی اظهار داشت: دسته بندی شبهه برانگیز و غیر شبهه برانگیز پرسشگر را در مقوله خاص قرار داده و نشان می دهد ما نیت خوانی کرده ایم و پرسشگر را جزء کسانی قرار داده ایم که قصد تخریب دین را دارد، اما هیچ ضمانت و مدرکی در این رابطه نداریم که هرسؤالی را شبهه قلمداد کنیم.

وی گفت: توصیه من این است که همه سؤالات را پرسش بدانیم و سعی کنیم برای آنها پاسخ اقناعی، مستند و مستدل ارائه کنیم و به پرسشگران توصیه می کنیم که به پرسشهای خود غنا ببخشند، پرسشگر نیز می تواند از نبوغ، بلوغ و رشد خاصی برخوردار شود. همانطور که به پاسخگو توصیه هایی می کنیم به پرسشگر نیز توصیه هایی ارائه می کنیم. پرسشگر باید از طرح سؤالاتی که قالب آن می تواند حساسیت برانگیز باشد پرهیز کند و تنها به دنبال پاسخ باشد نه تخریب.

عماد افروغ اضافه کرد: قبل از انقلاب، علما به ندرت سؤالی را شبهه قلمداد و سعی می کردند با الهام از منابع دینی و مرتبط با دین، پاسخی اقناعی ارائه کنند که نمونه آن اصول فلسفه و روش رئالیسم علامه طباطبایی و شرح استاد شهید مرتضی مطهری است.

وی یادآور شد: پس از شکل گیری نظام جمهوری اسلامی برخی سیره و سلوک اولیه در پاسخ به سؤالات را فراموش کرده ایم، این امر نوعی زنگ خطر است. ما فراموش کرده ایم در چه بستر سازی انقلاب کرده ایم، فراموش کرده ایم که انقلاب بسط روشنفکری و معرف دینی بود. آنهایی که به انقلاب گرایش پیدا کردند به سطحی از معرفت و آگاهی رسیده بودند و ما باید همان سطح را حفظ کرده و عمق ببخشیم؛ کم توجهی به چگونگی پاسخ به پرسشهایی که مطرح می شود موجب شده نوعی درکهای صوری و عوام فریبانه به نام دین باب شود که یکی از علل آن از آنجا نشأت می گیرد که ما پرسشها را شبهه تلقی کردیم.

تشریح تفاوت پرسش و شبهه دینی

حجت الاسلام محمد سادات منصوری رئیس مرکز پاسخگویی به سؤالات دینی سازمان تبلیغات اسلامی درباره تفاوت میان پرسش و دینی و شبهه دینی اظهار داشت: شبهه یک سؤال است اما هر سؤالی شبهه نیست، برای مثال ممکن است فردی درباره شافعیان قیامت بپرسد که آن را می توان یک پرسش دینی دانست، اما ممکن است فردی سؤال کند که آیا شفاعت با عدالت سازگار است یا خیر که این امر مصداق شبهه است.

وی افزود: در واقع شبهه سؤالی است که برای انسان درگیری ذهنی ایجاد می کند و وی را چالش فکری می کشاند، پرسشی که افراد را به چالش درباره مسائل اصلی دینی می اندازد و موجب می شود که وی نتواند حق را از باطل تشخیص دهد را می توان شبهه تلقی کرد.

حجت الاسلام سادات منصوری در رابطه با علل و عوامل بروز شبهه در افراد گفت: ایمان و اعتقادات دینی معمولاً به امور نادیدنی و نامحسوس تعلق می گیرد و در قرآن کریم نیز آمده است یؤمنون بالغیب، یعنی با وجودی که نامحسوس است برخی به آن ایمان آورده اند. از آنجا که انسانها حس گرا هستند ما افرادی مادیرا و حس گرا هستیم وقتی می خواهیم از حس پارا فراتر بگذاریم با مشکل رو به رو می شویم مگر اینکه به طریقی مؤمن به غیب شویم. ایمان به غیب از راه های مختلف حاصل می شود. ایمان ابتدایی پذیرش مسائل اولیه دینی را به همراه دارد.

وی اضافه کرد: اگر ایمان با عمل که مطابق با اعتقادات است همراه باشد تقویت شده و موجب می شود که فرد کمتر دچار تزلزل فکری و تردید شود؛ اما اگر به تدریج عمل فرد با ایمان وی فاصله گرفت، دچار ضعف ایمان و در نهایت تردید می شود. اصل شبهات دینی و تردید به ضعف ایمان در افراد باز می گردد.

رئیس مرکز پاسخگویی به سؤالات دینی گفت: افرادی که ایمان قوی دارند به نوع متفاوتی با شبهات رو به رو می شوند. آنها ابتدا به تفکر می پردازند و پس از آن به متخصص امر رجوع و تلاش می کنند این پرسش را برای خود رفع کنند. ایجاد شبهه برای این دسته افراد تنها به معنای جستجو برای گرفتن پاسخ صحیح است نه تزلزل.

رئیس مرکز پاسخگویی به شبهات دینی با تأکید بر اینکه ایجاد شک و تردید عمل مذموم است، در رابطه با بهترین شیوه پاسخگویی به شبهات دینی اظهار داشت: نمی توان در رابطه با این امر حکم قطعی داد. این امر بستگی به این دارد که فردی که دچار شبهه شده چه شخصیتی دارد. پاسخگویی به شبهات دینی نیازمند مقداری روانکاوی و روانشناسی فردی است که دچار شبهه شده است؛ اما ارتباط مستمر با فردی که دچار شبهه شده از اهمیت بسیاری برخوردار است و به منظور تحقق این امر باید راه دسترسی کارشناسان با مردم تسهیل شود.

حجت الاسلام محمد سادات منصوری در رابطه با بسترسازی برای عدم بروز شبهات دینی گفت: در عصر ما شبکه های رسانه ای، در اینترنت و ماهواره ها برای افراد ایجاد سؤال می کنند. این درحالی است که فیلتر کردن دسترسی به این ابزارها تنها 10 درصد در عدم بروز شبهات مؤثر واقع می شوند، اما بهترین راهکار این است که باید به روشهایی متوسل شویم که به همان اندازه که شبهات در جامعه ایجاد می شود و شبهه پراکنی صورت می گیرد، دسترسی به پاسخهای مفید، علمی و به روز تسهیل شود.